

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dedukce v detektivní literatuře

Kateřina Šustová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Dedukce v detektivní literatuře

Kateřina Šustová

Vedoucí práce:

Mgr. Ludmila Dostálová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2011

.....

Obsah

Obsah	2
0. Úvod.....	4
1. Teoretická část	5
1.1 Logika	5
1.2 Dedukce	7
1.2.1 Odvozovací pravidla	7
1.2.2 Vztah vyplývání	9
2. Praktická část	11
2.1 Sherlock Holmes	11
2.1.1 Inspirace Sira Arthura Conana Doyle	11
2.1.2 Sherlock Holmes	11
2.1.3 Metoda Sherlocka Holmese	13
2.1.4 Konkrétní příklady dedukce	17
2.1.5 Výsledné srovnání	28
2.2 Hercule Poirot	29
2.2.1 Inspirace Agathy Christie.....	29
2.2.2 Hercule Poirot	29
2.2.3 Metoda Hercula Poirota	31
2.2.4 Konkrétní příklady dedukce	32
2.2.5 Výsledné srovnání	41
3. Závěr	42
4. Seznam použité literatury.....	43
4.1 Odborná literatura	43
4.2 Biografie.....	43
4.3 Detektivní literatura	44

5. Resumé..... 45

0. Úvod

Slovo dedukce je téměř každému známé. Každý si pod ním dokáže něco představit, a proto nepředpokládáme, že je nutné jej vysvětlovat nebo podrobněji popisovat. Právě pro své obecné pochopení je často používáno v detektivní literatuře. Ale opravdu je používáno v pravém slova smyslu? Nebo jsme si jeho smysl nechťíc, možná i účelně, upravili? A spisovatelé, kteří si fakta někdy ohýbají podle potřeby, jej používají tak, jak mají? Dodržují postupy, které za tímto pojmem stojí?

Cílem této bakalářské práce je právě porovnat teoretický pojem dedukce definovaný v moderní logice a filosofii vědy, s pojmem dedukce tak, jak se vyskytuje v detektivní literatuře. Úkolem je zrekonstruovat oba teoretické koncepty a poté provést kritické srovnání obou s ohledem na jejich vzájemné podobnosti i rozdíly. Závěry tohoto srovnání budou doloženy na konkrétních příkladech jak z odborné literatury v oboru logiky a filosofie vědy, tak z titulů detektivního žánru.

Výsledkem této práce bude rozhodnutí, zda se pojem dedukce používá v obou kontextech ve stejném významu, popř. nakolik je pojem vázán na konkrétního autora či postavu.

Metoda postupu je naznačena výše. První část práce bude věnována teoretickému pojmu dedukce z pohledu moderní logiky a filosofie vědy. Analýza bude vycházet ze standardní sekundární literatury. Druhá část práce se bude věnovat praktické části, tj. vlastním deduktivním postupům použitým konkrétními postavami. Vzhledem k rozsahu práce byly rozpracovány deduktivní metody dvou postav, Sherlocka Holmese a Hercula Poirota, kteří bývají standardně považováni za prototypy detektivů používajících deduktivní metody.

Závěr práce přinese zhodnocení konkrétních použití dedukce u obou těchto postav konfrontované s teoretickým pojmem.

1. Teoretická část

1.1 Logika

Proces dedukce nestojí sám o sobě, nýbrž je součástí rozsáhlé vědy – logiky. Slovo logika je odvozeno od řeckého slova logos (= slovo, řeč). Logiku v tomto případě chápeme jako vědu (nauku) o správné argumentaci, úvaze, která vede k platnému závěru. Přičemž termín argument, potažmo argumentace, označuje posloupnost tvrzení, která slouží k podpoře jiného tvrzení. Výchozí tvrzení nazýváme premisami. Premisy jsou ta tvrzení, jinak také předpoklady, ze kterých vycházíme, a která podporují závěr. Celá tato struktura – premisy a závěr – se nazývá úsudek.

Úsudek je tedy celek, složený z výchozích premis a konečného závěru. Platný úsudek je takový, jehož závěr vyplývá z premis, a zároveň tyto premisy nejsou sporné, tedy nejsou všechny nepravdivé a logicky se nevyklučují, a je možné, že jsou všechny současně pravdivé, a současně není závěr totožný s žádnou z premis.¹

Úsudek je složen z jednotlivých tvrzení a mezi nimi dochází k interakci. V rámci úsudku dochází ke dvěma procesům – buď k dokazování nebo k odvozování. Jednak dochází k procesu dokazování, tj. podpoře jednoho tvrzení jiným. A smyslem procesu dokazování je právě potvrzení pravdivosti podporovaného tvrzení, kde je pravdivost daného tvrzení podporována premisami, ze kterých toto tvrzení vyplývá. Jednak dochází k procesu odvozování, tj. k podpoře jednoho tvrzení jiným na základě odvozovacích pravidel.

Dedukcí rozumíme proces, kdy dokazujeme pravdivost závěru na základě určitých tvrzení, a tento důkaz vychází z odvozovacích pravidel. Odvozovacími pravidly se rozumí taková pravidla, „podle nichž výroky (tvrzení) již uznané za pravdivé mohou být transformovány tak, aby vznikly nové pravdivé výroky.“² Odvozovací pravidla zároveň zachovávají pravdivost tvrzení. Konkrétní odvozovací pravidla, která budeme používat, jsou uvedena ve zvláštní kapitole.

Proces odvozování i proces dokazování jsou procesy syntaktické, tedy vychází z větné skladby. Pokud vycházíme z větné skladby, tak k jasnému určení pravdivostní

¹ KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha : Filosofia, 1999. s. 76- 77.

² TARSKI, Alfred. *Úvod do logiky a metodologie deduktivních věd*. 1. vydání. Praha : Academia, 1966. s. 59.

hodnoty je nutné abstrahovat od obsahu vlastních premis a zaměřit se na logickou formu, tedy na to, jak jsou tvrzení dána. Abstrahováním dosáhneme značného zjednodušení tvrzení. Na místa s obsahovým sdělením dosadíme písmena, která nazýváme proměnnými. Premisy však obsahují i místa, která jsou obsazena slovy bez obsahového sdělení. Tato slova nazýváme logickými částicemi, a ty jsou podstatné z hlediska logické formy. Logická forma zároveň vyjadřuje pravdivostní podmínku daného tvrzení, a to zcela logicky jednoznačně, jasně a úplně.

Samotný proces odvozování ještě dělíme na odvozování přímé a nepřímé. Přímé odvozování vychází z předložených premis, z faktů, které podporují závěr. Zatímco nepřímé odvozování vychází z toho, že „*tvrzení, jehož platnost má být dokázána, je popřeno, z čehož vyplyne postupnými kroky odvozování spor - popření výchozích předpokladů. Konkrétně při důkazu logické platnosti formule postupují nepřímé důkazové metody tak, že dokazují nesplnitelnost negace této formule.*“³

V následujícím příkladu jsou přiblíženy výše uvedené skutečnosti:

Př.	(a) Každý student je chytrý.	1. PREMISA
	(b) Marie je student.	2. PREMISA
	(c) Marie je chytrá.	ZÁVĚR

Ve výše uvedeném příkladu uvádíme premisu „Každý student je chytrý.“ a premisu „Marie je student.“ Pokud považujeme každého studenta za chytrého a Marie je studentkou, pak nám z těchto premis významově vyplývá závěr, že Marie, která je studentkou, musí být chytrá. Závěr „Marie je chytrá.“ jednak z premis vyplývá a jednak je jimi i podporován, vychází z obou. A tento závěr je podpořen i odvozovacím pravidlem modus ponens (viz. kapitola odvozovací pravidla).

Proces dedukce je však určen nejen vnitřními procesy dokazování a odvozování, ale také vztahem vyplývání. Vyplývání je vztahem mezi premisami a závěrem v úsudku, ve kterém se ukazuje, že splnění premis znamená i splnění závěru, a závěr se považuje za důsledek vyplývající z premis. Vyplývání je vztahem sémantickým, tudíž vychází z významu jednotlivých premis.

³ LUKASOVÁ, Alena. *Logické základy umělé inteligence : 2. Formalizace a automatizace dedukce* [online]. Ostrava : Ostravská univerzita, 1997 [cit. 2011-07-11]. Dostupné z WWW: students.math.slu.cz/jakubchovanec/skola/logika/LZUI2dil.doc, s. 7.

Je-li úsudek platný a závěr z premis vyplývá, pak je závěr pravdivý a splňuje pravdivostní podmínky. Pravdivostní podmínka tvrzení je taková podmínka, kterou je nutné splnit, aby se dané tvrzení stalo pravdivým tvrzením. Pravdivostní podmínky jsou tedy určité okolnosti, při kterých, pokud nastanou, se tvrzení stává pravdivé.⁴

Z toho plyne ta skutečnost, že dedukce neboli proces odvozování či dokazování je založen na dodržování odvozovacích pravidel, která zachovávají pravdivost a přenáší ji na závěr, protože jsou založena na vztahu vyplývání.

1.2 Dedukce

Nyní se dostáváme ke stanovení klíčového pojmu celé naší práce. K pojmu dedukce. V tom nejširším slova smyslu je dedukcí jakékoliv odvozování. Pro naše účely však potřebujeme poněkud podrobnější popis. Dedukcí se tedy rozumí odvození závěru, z jiného nebo jiných tvrzení (premis) za pomoci určitých odvozovacích pravidel. V tomto procesu závěr jasně vyplývá z premis, je v nich obsažen. Tuto skutečnost lze ověřit pomocí metod logické analýzy.⁵ Logickou analýzou rozložíme danou strukturu jazykových výrazů z pohledu logiky s přihlédnutím k procesu logického vyplývání.

Pohybuje se jak v oblasti syntaxe, tak i v oblasti sémantiky. Budeme stanovovat syntaktická pravidla, která zachovávají pravdivostní podmínky, tj. taková pravidla, která podporují vztah vyplývání. Nejsnazším možným vyjádřením těchto syntaktických pravidel, a tedy i vztahů mezi premisami je, vyjádřit je pomocí jazyka výrokové logiky. My využijeme této možnosti a jazyk výrokové logiky budeme používat.

1.2.1 Odvozovací pravidla

Pro naše potřeby stanovíme čtyři základní pravidla, která budeme využívat při syntaktickém odvozování, tedy dokazování platnosti daného závěru.

⁴ KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha : Filosofia, 1999. s. 57.

⁵ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 1. vydání. Olomouc : FIN, 1995. s. 79.

1. Modus ponens

„Máme-li premisu tvaru p a premisu tvaru $p \rightarrow q$, můžeme získat závěr tvaru q .“⁶
Pokud je tedy premisa p pravdivá a zároveň i premisa $p \rightarrow q$ je pravdivá, pak je i závěr q pravdivý. Pokud toto pravidlo bude splněno, tak je, z hlediska syntaxe, závěr pravdivý jsou-li premisy pravdivé a byl logicky dokázán.

Obecný tvar:

$$\begin{array}{l} p \rightarrow q \\ p \\ \hline q \end{array}$$

2. Modus tollens

Pokud je premisa q nepravdivá a premisa $p \rightarrow q$ pravdivá, pak je závěr p také nepravdivý.

Obecný tvar:

$$\begin{array}{l} p \rightarrow q \\ \sim q \\ \hline \sim p \end{array}$$

3. Odvozování po případech

Pravidlo odvození po případech popisuje situaci, kdy má premisa podobu disjunkce, tj. víme, že platí jedna z možností, ale nevíme která. V této situaci musí dedukce uvažovat oba případy, dokud jeden z nich není vyloučen. Pak platí důsledky odvozené v druhém případě.

Obecný tvar:

$$\begin{array}{l} p \vee q \\ \sim q \\ \hline p \end{array}$$

4. Zavedení konjunkce

Jestliže je premisa p pravdivá a premisa q je také pravdivá, pak i závěr je pravdivý a slučuje obě premisy. Pravidlo zavedení konjunkce vlastně popisuje kumulaci znalostí.

⁶ SOUSEDÍK, Prokop. *Logika pro studenty humanitních oborů*. Praha : Vyšehrad, 2001. s. 132.

Obecný tvar:

p

q

$p \wedge q$

1.2.2 Vztah vyplývání

Jak jsme již uvedli, vztah vyplývání je vztahem sémantickým a k jeho určení je třeba znát sémantickou stránku tvrzení, tedy rozumět jeho významu. Vyplývání zachovává pravdivost premis a přenáší je na závěr.⁷

Musíme přihlédnout k podmínkám, které musí být splněny, aby závěr vyplýval z premis. Jednotlivé premisy v úsudku mají mezi svými výrazy vytvořené určité vztahy. Odvozovací pravidla transformují premisy na závěr a přitom zachovávají tyto vztahy, resp. pravdivost. Mějme příklad:

Př. Žádný had není savec.

Žádný savec není had.

Stanovíme-li transformační pravidlo, které zní tak, že u výroků formy *Žádné S není P* je možné zaměnit pořadí proměnných S a P. Jestliže pravidlo uplatníme na náš příklad, tak je zřejmé, že forma premisy je převoditelná na formu závěru, a tím je ukázáno, že závěr vyplývá z premis.

V obou případech, ať už v případě hlediska sémantického nebo v případě hlediska syntaktického, je závěr nějakým způsobem obsažen v premisách (obsahem nebo formou). Tedy existují i dvě metody zjišťování správnosti argumentu, sémantická a syntaktická. Úsudek, který nahlížíme z hlediska sémantického, nazýváme úsudkem platným, zatímco úsudek, který nahlížíme z hlediska syntaktického, nazýváme úsudkem dokazatelným. Každý úsudek, který je dokazatelný, by měl být i platným, protože by si zmíněné dvě metody neměly ve svých výsledcích odporovat. Syntaktická pravidla je možné stanovovat jen s ohledem na sémantiku znaků, s nimiž pracují.

⁷ KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha : Filosofia, 1999. s. 34.

Dokonalý úsudek je takový úsudek, který obsahuje pravdivé premisy, a zároveň musí být správným úsudkem i z hlediska sémantiky, tedy musí mít pravdivý závěr, jestliže jsou pravdivé premisy, čímž je zaručena pravdivost závěru.⁸

⁸ SOUSEDÍK, Prokop. *Logika pro studenty humanitních oborů*. Praha : Vyšehrad, 2001. s. 29-30.

2. Praktická část

V praktické části se dostáváme již ke konkrétním příkladům deduktivních metod užitých v detektivní literatuře. Nejprve si představíme metody detektiva Sherlocka Holmese, který si na svých deduktivních postupech velmi zakládá a zdůrazňuje je. Druhým detektivem, který je ve svých dedukcích stejně brilantní jako Sherlock Holmes, je Hercule Poirot. Hercule Poirot je Holmesem dvacátého století.

V praktické části přiblížíme jednak možnou inspiraci autorů k vytvoření postav detektivů a jednak detektivy samotné. Obě postavy představíme blíže jednak v části, která se zabývá popisem jejich života, tak i v části popisující jejich metody. U každého detektiva rovněž uvedeme několik příkladů užití dedukce v praxi. A na závěr provedeme dva typy shrnutí. Jednak malé shrnutí, v němž uvedeme stěžejní body deduktivních metod, používaných tou kterou literární postavou, jednak provedeme velké shrnutí, ve kterém porovnáme metody obou postav.

2.1 Sherlock Holmes

2.1.1 Inspirace Sira Arthura Conana Doylea

Na Conan Doylovu vášeň pro psaní brilantních detektivních příběhů mělo velký vliv hned několik lidí v jeho okolí. Předně jeho matka, Marie Doyle, byla velmi vášnivou čtenářkou a vypravěčkou pohádek. Dalším člověkem, který Conana Doylea velmi fascinoval, byl Dr. Bryan Waller, mladý student patologie, který bydlel v matčině penzionu. Ovšem asi největší zásluhu na Conan Doylově spisovatelském zaměření měl jeho učitel Dr. Joseph Bell. Právě doktor Bell byl tím, který odhalil mladému Conanu Doylovi, co dokáže znalost pozorování, logiky, dedukce a diagnostiky.

2.1.2 Sherlock Holmes

Sherlock Holmes, excelentní detektiv, jedinečný pozorovatel a znalec lidí se zrodil v roce 1887. Sherlock Holmes proslul zejména tím, že dokázal vyřešit nespočet takových případů, které se zprvu zdály být neobjasnitelné.

Postava Sherlocka Holmese podle všeho vychází z osobnosti reálného člověka, Dr. Josepha Bella, o kterém jsme se již zmínili výše. Bell, obdivován pro svou logiku a deduktivní schopnosti, byl pravděpodobně inspirací pro vznik postavy Sherlocka Holmese. Právě deduktivní schopnosti jsou totiž pro Holmese typické a dokáže jich využít jako nikdo jiný.

Sherlock Holmes a jeho příběhy jsou zachyceny Holmesovým společníkem Dr. Johnem H. Watsonem. Watson pozorně sleduje Holmesovy případy a pečlivě si o nich vede deníky. Jednotlivé příběhy posléze zveřejňuje a tím Holmesa činí slavným. Detektiv se totiž žije jako detektiv-poradce a zajímá se pouze o vybrané případy.

Holmesova historie před setkáním s Watsonem je mlhavá. Holmesův život začíná až s prvním zapsaným slovem Dr. Watsona. Společně obývají byt na Baker Street 221B. Dr. Watson vstoupí do Holmesova života jako pouhý spolubydlící, ovšem téměř ihned se z něj stává Holmesova pravá ruka a hlavně přítel.

Postava Sherlocka Holmesese je neobyčejná nejen svými metodami, ale i vizáží. Watson jej popisuje takto:

„Co do výšky přesahoval šest stop a byl tak neobyčejně vyzáblý, že zdál se býti ještě vyšším. Oči jeho byly ostré a pronikavé, kromě oněch mezidobí strnulosti, o nichž jsem se byl právě zmínil, a jeho ostrý, jestřábí nos dodával celému jeho výrazu ráznosti a rozhodnosti. Čelisti jeho byly hranaté a silně vyčnívající, jak bývá u lidí odhodlaných. Ruce jeho byly neustále poskvrněny inkoustem neb lučebninami, ale hmat jeho byl neobyčejně jemný, jak jsem často mohl pozorovati, když zacházel s křehkými, přírodovědeckými svými nástroji.“⁹

Nejen postava, ale i Holmesovo chování jeví se Watsonovi poněkud zvláštně.

„Holmesova nátura je značně rozporuplná. Jeho chování je nevyzpytatelné. Není snadno vysloviti nevyslovitelné. Holmes jest, než aby se mi líbil, příliš vědecky založen. Lze říci: do krajnosti chladnokrevným. Chtěl bych věřiti, že by byl schopen dáti třeba i příteli špetku nejnovějšího vegetabilního alkaloidu, nikoli ze zlého úmyslu, toť se ví, nýbrž jen z dychtivosti zvědět, jaké mělo by to přesné účinky. Abych byl však spravedliv, myslím, že on by byl hotov, sám dávku tu vzíti. Zdá se, že má přímou vášeň pro přesné a naprosté, určité poznávání.“¹⁰

Holmes je zaujatý vědec, posedlý několika málo obory, ve kterých se ovšem dokonale vyzná. Právě omezený výběr znalostí mu umožňuje vytvořit z nich dokonalé

⁹ DOYLE, Arthur Conan. *Mstitel (Studie v šarlatové)* [online]. Praha : Vilímek, 1907 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, s. 13.

¹⁰ DOYLE, Arthur Conan. *Mstitel (Studie v šarlatové)* [online]. Praha : Vilímek, 1907 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, s. 7.

dovednosti. Ačkoliv Watson považoval Holmesa zprvu za velice omezeného, musí však později přiznat, že svůj první odhad duševních mezí Holmesových přespříliš podcenil.

„Vidíte, myslívám si vždy, že jest mozek lidský jako podstřeší, i musíte je vyplňovati takovými zásobami, jaké se vám hodí. Pošetilec nabral by tam všeliké chamradí, jak by se mu po ruce očitlo, tak že by, co by mu bylo prospěšno, vytlačeno bylo aneb aspoň promícháno s množstvím jiných věcí, tak že by stěží měl co prospěšno vždy pohotově. Nuže, chytrý pracovník jest velmi bedliv toho, co si uchystá ve svém podstřeší mozkovém. Nechce tam míti nic kromě svých nástrojů, jež mu pomáhají v jeho díle, těch ovšem má potom bohatý výběr a má je i v dokonalém pořádku. Jest chybou mysliti, že malý ten prostor má pružné stěny a že lze je roztáhnouti libovolně. V důsledku toho všeho nadejde jednou čas, kdy za každý přírůstek vědomostí zapomenete něco, co jste znal dříve. Jest tedy nanejvýše důležitě, byste nenahromadil neužitečných věcí, pro něž by prospěšné byly vystrnaděny.“

„Ale sluneční systém,“ zaprotestoval jsem.

„Co u d'ábla ten pro mne znamená?“ přerušil mne Holmes netrpělivě. „Vy pravíte, že obíháme kol slunce. Kdybychom obíhali kol měsíce, nečinilo by to ani za groš většího rozdíl pro mne ni pro účely moje,“¹¹

Holmes je postavou veskrze zvláštní, nejen pro své zvláštní zájmy a vzezření, ale i pro svůj způsob práce. V obdobích, kdy nemá nic na práci, propadá nudě a svou mysl zkouší kokainem. Na druhou stranu v období, kdy je ponořen do práce, je hotovým psem, který čmouchá a čmouchá a nezastaví se a neunaví se po celou dobu pátrání. Právě způsoby pátrání a vůbec Holmesovy pracovní metody přiblížíme v následující kapitole.

2.1.3 Metoda Sherlocka Holmesa

Holmesovy postupy jsou naznačeny ve výňatku článku, který sám napsal.

„Z krůpěje vody může logicky usouditi člověk, běží-li o Atlantický oceán neb o Niagaru, aniž je viděl, aneb aniž je slyšel. Tak jest život velikým řetězem, a jeho povahu lze již poznati, známe-li jeden článek jeho. Jako jiná umění, vědu dedukční analyzy lze si osvojití jedině dlouhým a trpělivým studiem, ale život není dlouhý dost, by smrtelník dosáhl v nich nejvyšší dokonalosti. Dříve, nežli obrátí se zpytatel k morálním a duševním stránkám úkolu, kteréž skýtají největších nesnází, nechť počne tím, že osvojí si

¹¹ DOYLE, Arthur Conan. *Mstitel (Studie v šarlatové)* [online]. Praha : Vilímek, 1907 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, s. 14-15.

jednodušší problémy, nechť setká-li se s některým jiným smrtelníkem, naučí se jediným pohledem poznávat život člověka toho, jeho zaměstnání neb povolání. Třeba zdál se býti výcvik takový chlapeckým, on zostrňuje pozorovací schopnosti, a naučí kam se dívati a na co se dívati. Z nehtů člověka, z rukávu jeho kabátu, z jeho bot, z kolenou jeho spodků, z mozolů na jeho ukazováčku a palci, z jeho výrazu, z límečku jeho košile – z každé z těchto věcí jasně lze objeviti povolání člověka. Že by pak povolání pozorovatel, spojil-li je všechny v jeden řetěz, chybil v úsudku svém, jest naprosto neuvěřitelné.“¹²

Jak jednoduše se jeví teorie. Ovšem praxe je mnohem zajímavější. Holmes sleduje každý detail a z něho usuzuje.

„Holmes vzal do ruky klobouk a zadíval se na něj zvláštním přemýšlivým pohledem, který pro něj byl tolik příznačný. „Nenapovídá možná tolik, kolik by mohl,“ poznamenal, „a přece se z něho dají některé závěry vyvodit zcela jasně a jiné alespoň se silnou dávkou pravděpodobnosti. Na první pohled je ovšem znát, že jeho majitel je vysoce inteligentní a také že se mu před třemi lety dobře dařilo, i když ho v poslední době potkaly zlé časy. Je prozíravý, třebaže již ne tolik jak kdysi, což naznačuje, že u něj došlo k určitému morálnímu úpadku, a přimyslíme-li si i sestup finanční, ukazuje to zřejmě, že podléhá jakémusi špatnému vlivu, nejspíše alkoholu. To by také vysvětlovalo zcela očividnou skutečnost, že ho manželka již nemiluje.“

„Ale drahý Holmesi!“

„Určitou míru sebeúcty si však přece jen udržel,“ pokračoval Holmes, aniž si povšiml mé námitky. „Je to člověk, který vede usedlý život, vychází jen málokdy z domu, docela odvykl pohybu, je mu něco přes čtyřicet, má prošedivělé vlasy, které si v poslední době dal ostříhat, a maže si je citrusovou pomádou. To jsou alespoň zjevnější fakta, která se dají vyvodit z jeho klobouku. Navíc je mimochodem velmi nepravděpodobné, že by měl v bytě zaveden plyn.“

„Určitě žertujete, Holmesi.“

„Ani v nejmenším. Je vůbec možné, že ani teď, kdy vám předkládám všechny své závěry, ještě nechápete, jak jsem k nim dospěl?“

¹² DOYLE, Arthur Conan. *Mstitel (Studie v šarlatové)* [online]. Praha : Vilímek, 1907 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>, s. 18-19

„Vím dobře, že jsem dost omezený, ale musím se přiznat, že vám naprosto nerozumím. Jak jste přišel na to, že je ten člověk inteligentní?“

Místo odpovědi si Holmes posadil klobouk na hlavu. Zapadl mu až přes uši a usadil se na hřbetě nosu. „Je to přece otázka prostoru a jeho kapacity,“ řekl Holmes. „Člověk s tak velkým mozkiem něco v hlavě mít musí.“

„A jeho finanční sestup?“

„Klobouk je tři roky starý. Tehdy přišly přece do módy takové ploché střechy s ohrnutými okraji. A přitom je vynikající kvality. Jen se podívejte na tu stuhu z hedvábného ripsu a na skvělou podšívku. Mohl-li si někdo před třemi lety koupit takový klobouk a od té doby si neopatřil nový, je vidět, že to s ním jde bezpochyby z kopce.“

„Dobrá, uznávám, to je dost jasné. Ale co ta prozíravost a morální úpadek?“

Sherlock Holmes se zasmál. „Tady máte tu prozíravost,“ řekl a ukázal prstem na drobnou knoflíček se šňůrkou, která měla přidržovat klobouk na hlavě. „Tento vynález se spolu s kloboukem neprodává. Jestliže si jej náš muž opatřil sám, svědčí to o jisté dávce prozíravosti, neboť se snažil uchránit si klobouk proti větru. Jenomže také vidíme, že se mu šňůrka přetrhla a ani se nenamáhal pořídit si novou, z čehož plyne, že již není zdaleka tak prozíravý jako dříve, a to jasně svědčí o morálním úpadku. Na druhé straně se ovšem snažil zahladit některé skvrny na plsti a zamazat je inkoustem, což by ukazovalo, že si ještě tak úplně nepřestal sám sebe vážit.“

„Vaše úvahy jsou rozhodně dost přesvědčivé.“

„Ostatní podrobnosti, jako že je mu něco přes čtyřicet, má prošedivělé vlasy, dal se nedávno ostříhat a užívá citrusovou pomádu, vyplývají všechny z podrobné prohlídky dolní poloviny podšívky. Lupou jsem na nich objevil četné konečky vlasů, které mu holič ostříhal nůžkami. Všechny jsou trochu lepkavé a je z nich zřetelně cítit citrusová pomáda. Prach, jak si jistě povšimnete, není drsný šedavý prach ulice, nýbrž lehké hnědé chmýří z domácnosti, z čehož je jasně vidět, že klobouk většinou visel doma, zatímco stopy na jeho vnitřní straně dokládají, že jeho majitel se silně potil a nebyl zřejmě v nejlepší kondici.“

„Ale co jeho žena - jak jste přišel na to, že ho již nemiluje?“

„Tento klobouk už kolik týdnů nikdo neokartáčoval. Kdybych vás, milý Watsone, potkal s týdenní vrstvou prachu na klobouku a viděl, v jakém stavu vás manželka nechala vyjít na ulici, také bych si už dělal těžkou hlavu, že jste měl notnou smůlu a ztratil její oddanost.“

„Ale vždyť to může být starý mládenec.“

„Kdepak, tu husu nesl manželce jako dar na usmířenou. Jen si vzpomeňte, co měl pták na noze za cedulku.“

„Vy si najdete na všechno odpověď. Z čeho však pro všechny svaté vyvozujete, že nemá doma zaveden plyn?“

„Jednu a snad i dvě skvrnky od loje by mohl mít na klobouku náhodou, ale najdu-li jich hned šest, mohu snad s jistotou usuzovat, že se majitel klobouku dostává často do blízkosti rozpáleného loje a že se pravděpodobně vracívá v noci po schodech s kloboukem v jedné ruce a s ukapávající lojovou svíčkou v druhé. Lojové skvrny nemá rozhodně z plynové lampy. Stačí vám to již?“¹³

Holmesova metoda spočívá v pozorování a ve zkoumání všech možných detailů. Jeho vycvičené pozorovací schopnosti mu umožňují zaznamenat každý, byť sebenepatrnější, detail a mnohé životní zkušenosti mu dovolují z tohoto detailu odvodit zdánlivě nejasné informace. Pro Holmesovu vyšetřovací metodu je typické setkání s lidmi, kterých se případ dotýká, ať už přímo nebo prostřednictvím sledovacích technik, a osobní pátrání na místě činu. Pokud by Holmes neviděl alespoň jednoho člověka a jedno místo, pak by jeho vyšetřování nebylo pravděpodobně příliš úspěšné. Holmes jako jediný také jasně říká, že používá dedukci a reflektuje ji.

Stejně metodický je i postup příběhů. Každý nový případ začíná seznámením s konkrétním problémem. Hlavní postavy se poté dostávají na místo činu, kde Holmes hledá ty nejmenší detaily, které by mohly usvědčit vraha. Conan Doyle se snaží, aby čtenář mohl sledovat linii událostí stejně jako detektiv a měl stejnou šanci na odhalení vraha jako detektiv. Nicméně ne vždy je toto pravidlo dodrženo a Holmes se často pouští i do pátrání, které je čtenáři skryto. Na konci každého příběhu se však setkáme se zajímavým vysvětlením, které je často i překvapivě snadné.

¹³ CONAN DOYLE, Arthur. *Příběhy Sherlocka Holmese : Modrá karbunkule* [online]. Praha : Mladá fronta, 1971 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, s. 266-268.

2.1.4 Konkrétní příklady dedukce

Příklad č. 1

Úvod

Spolek ryšavců je případ, ve kterém se setkáváme s panem Jabezem Wilsonem, majitelem malé zastavárny, který se, na popud svého nového pomocníka, přihlásil do spolku ryšavců a vykonával pro něj za odměnu jednoduchou práci, totiž přepisování slovníku. Poté co byl spolek za zvláštních okolností rozpuštěn a pan Wilson přišel o odměnu, obrací se na Sherlocka Holmese s tím, že by rád věděl, proč byl spolek rozpuštěn. Holmes začíná pátrat a stopa vede k novému pomocníkovi, který je zřejmě jedním z nejnebezpečnějších zločinců v Londýně a právě se pravděpodobně chystá vyloupit banku, která stojí za domem pana Wilsona.

Příklad dedukce

„Jakmile jsem slyšel, že pomocník pana Wilsona nastoupil za poloviční plat, bylo mi hned jasné, že musel mít silný motiv, proč o to místo tolik stál.“

„Kdyby měl pan Wilson v domácnosti ženy, předpokládal bych pouhou nízkou intriku. Ta však nepřicházela v úvahu. Podnik je nevelký a v domě není také nic, co by vysvětlovalo tak pracné přípravy a výdaje, k jakým se odhodlali. Muselo jim tedy jít o něco mimo dům. Ale o co? Vzpomněl jsem si, jakou má pomocník zálibu ve fotografování a jak odbíhá, kdykoli je to jen trochu možné, dolů do sklepa. Sklep! Jím končila celá ta zamotaná šaráda. Pak jsem se na záhadného pomocníka informoval a zjistil jsem, že mám co dělat s nejchladnokrevnějším a nejtroufalejším zločincem v Londýně. Prováděl cosi ve sklepě - cosi, co mu zabralo po celý měsíc řadu hodin denně. A opět - co to jen mohlo být? Nutně jsem dospěl k závěru, že si prohrabává tunel k nějaké jiné budově. Sem až jsem dospěl, než jsme navštívili místo činu. Jistě vás překvapilo, když jsem udeřil holí o chodník. Chtěl jsem si zjistit, vede-li sklep před budovou nebo za ní. Vpředu nebyl. Pak jsem zazvonil, a jak jsem doufal, otevřel mi pomocník. Párkrát jsme se už střetli, ale nikdy jsme si nestáli tváří v tvář. Stejně jsem se mu skoro nepodíval do obličeje. Chtěl jsem vidět jeho kolena. Jistě jste si sám povšiml, jak je měl prošoupaná, zmačkaná a umazaná. Prozrazovala celé hodiny hrabání ve sklepě. Ted' zbývalo jen zjistit, kam se to chtějí prohrabat. Zašel jsem za roh, shledal jsem, že pozemek našeho přítele sousedí s pobočkou City and Suburban Bank, a tušil

*jsem, že jsem u řešení svého problému. Když jste odjel po koncertu domů, zašel jsem do Scotland Yardu a k předsedovi správní rady a výsledek jste již viděl sám.*¹⁴

Rozbor

Premisa I.: *Jestliže si někdo nechá vyplácet poloviční plat dobrovolně (p), tak musí mít nějaký zvláštní motiv být zaměstnán (q).*

Premisa II.: *Nový pomocník pana Wilsona nastoupil za poloviční plat. (p)*

Závěr I.: *Nový pomocník pana Wilsona má zvláštní motiv k tomu být u pana Wilsona zaměstnán.*

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud by byly v domácnosti ženy a drahé vybavení(r), pak by se zvláštní motiv týkal vnitřní části domu (s).*

Premisa II.: *V domě nejsou ženy a s vybavením domu se nic nestalo. ($\sim r$)*

Závěr II.: *Zvláštním motivem je něco, co se netýká vnitřní části domu.*

$r \rightarrow s$

$\sim r$

$\sim s$

Příklad modus tollens.

Premisa I.: *Pokud má někdo prošoupaná, zmačkaná a umazaná kolena (t), tak hrabe tunel v zemi (u).*

Premisa II.: *Nový pomocník pana Wilsona měl prošoupaná, zmačkaná a umazaná kolena. (t)*

Závěr III.: *Pomocník pana Wilsona hrabe tunel v zemi.*

¹⁴ CONAN DOYLE, Arthur. *Příběhy Sherlocka Holmese : Spolek ryšavců* [online]. Praha : Mladá fronta, 1971 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, s. 173-174.

t → u

t

u

Příklad modus ponens.

Konečný závěr: Nový pomocník pana Wilsona má zvláštní motiv k tomu být u pana Wilsona zaměstnán. Zvláštním motivem je něco, co není uvnitř domu a k čemu se lze prohrabat.

Příklad č. 2

Úvod

V úvodu příběhu se seznamujeme s panem Jabezem Wilsonem. Pan Wilson navštívil Holmesa a ten, aby se uvedl, odhadl některé skutečnosti ze života pana Wilsona. Překvapený pan Wilson se ho poté vyptává, jak na ně přišel.

Příklad dedukce

„Ale co ta Čína?“

„Ryba, kterou máte vytetovánu těsně nad pravým zápěstím, odnikud jinud než z Číny pocházet nemůže. Trochu jsem studoval tetování, a dokonce jsem sám přispěl k literatuře o tomto předmětu. Zabarvit rybí ploutve tak jemně do růžová dokáží jedině v Číně. A když navíc vidím, jak máte k řetízku od hodinek zavěšenu čínskou minci, je mi vše ještě jasnější.“¹⁵

Rozbor

Premisa I.: *Pokud má někdy vytetovanou rybu s růžovými ploutvemi (p), pak mu ji vytetovali v Číně (q).*

Premisa II.: *Jabez Wilson má vytetovanou rybu s růžovými ploutvemi nad pravým zápěstím. (p)*

Závěr I.: *Jabez Wilson byl v Číně.*

¹⁵ CONAN DOYLE, Arthur. *Příběhy Sherlocka Holmese : Spolek ryšavců* [online]. Praha : Mladá fronta, 1971 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, s. 152.

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Příklad č. 3

Úvod

Případ *Gloria Scottová* je jedním z prvních případů Sherlocka Holmese. Holmes byl tehdy pozván svým přítelem Victorem Trevorem na jeho panství. Na panství je Holmes představen Trevorově otci. Otec, který ví o Holmesově zálibě dedukovat z detailů, Holmese zkouší. Holmes tedy odhadne několik detailů ze života pana Trevora staršího.

Příklad dedukce

„V mládí jste hodně boxoval.“

„Správně, opět správně. Jak jste to poznal? Mám snad trochu křivý nos?“

„To ne,“ řekl jsem. „Prozradily mi to vaše uši. Jsou neobyčejně ploché a jakoby ztlustělé, což je pro boxery charakteristické.“

„Ještě něco?“

„Podle mozolů bych řekl, že jste se v životě dost nakopal krumpáčem.“

„Všechno jmění jsem získal na nalezištích zlata.“¹⁶

Rozbor

Premisa I.: *Pokud má někdo ploché a jako ztlustělé uši (p), pak boxuje (q).*

Premisa II.: *Victorův otec má ploché a jako ztlustělé uši. (p)*

Závěr I.: *Victorův otec je boxer.*

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

¹⁶ CONAN DOYLE, Arthur. *Vzpomínky na Sherlocka Holmese : Gloria Scottová* [online]. Praha : Mladá fronta, 1972 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf, s. 72-73.

Příklad č. 4

Úvod

Případ *Stříbrný lysáček* Holmese a Watsona přivádí do prostředí dostihů. Před velmi sledovaným dostihovým závodem se ztratil jeho favorit, kterého musí Holmes najít dříve než začne závod.

Příklad dedukce

„Je to takhle, Watsone,“ řekl nakonec. „Ponechme zatím stranou otázku, kdo zabil Johna Strakera, a soustředme se na vypátrání toho, co se stalo s koněm. Dejme tomu, že během té tragédie nebo po ni utekl - kam by asi běžel? Kůň je neobyčejně družné zvíře. Kdyby byl ponechán sám sobě, instinktivně by se byl vrátil buď do King's Pylandu, nebo by zamířil do Capletonu. Proč by pobíhal nazdařbůh někde po blatech? To by ho byl už určitě někdo viděl. A proč ho měli odvést cikáni? Ti se hledí vždycky honem ztratit, jakmile slyší o nějakém maléru, poněvadž nechtějí, aby je obtěžovala policie. Nemají nejmenší šanci takového koně prodat. Kdyby se ho zmocnili, vystavili by se tím značnému riziku, a nic by nezískali. To je naprosto jasné.“

„A kde tedy kůň je?“

„Jak už jsem řekl, musel zamířit buď do King's Pylandu, nebo do Capletonu. V King's Pylandu není, a proto je v Capletonu. Berme to zatím jako pracovní hypotézu - uvidíme, kam nás dovede. Tahle část blat, jak poznamenal inspektor, je velice suchá a pevná. Směrem k Capletonu se ale blata svažují a jistě odtud vidíte tamtu dlouhou úžlabinu, která musela být v pondělí v noci pořádně rozmoklá. Je-li náš předpoklad správný, kůň ji musel přeběhnout, a měli bychom tam najít jeho stopy.“¹⁷

Rozbor

Premisa I.: *Pokud je kůň sám (p), tak po chvíli začne hledat společnost (q).*

Premisa II.: *Kůň utekl a je sám. (p)*

Závěr I.: *Kůň hledá společnost.*

¹⁷ CONAN DOYLE, Arthur. *Vzpomínky na Sherlocka Holmese : Stříbrný lysáček* [online]. Praha : Mladá fronta, 1972 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf, s. 18-19.

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Jestliže kůň hledá společnost (q), tak je buď v King's Pylandu (r) nebo v Capletonu (s).*

Premisa II.: *V King's Pylandu nikdo koně neviděl. ($\sim r$)*

Závěr II.: *Kůň je v Capletonu.*

$q \rightarrow r \vee s$

q

$r \vee s$

$\sim r$

s

Příklad modus ponens a odvozování po případech.

Konečný závěr: Kůň hledá společnost a je v Capletonu.

Příklad č. 5

Úvod

V případě *Tančících figurek* se setkáváme s panem Cubitem a jeho paní, která skrývá nebezpečné tajemství. Hilton Cubitt se před nějakým časem oženil s kouzelnou Američankou Elsie. Elsie si jej vzala jen pod podmínkou, že se jí nebude vyptávat na její minulost. Žili spolu šťastně, dokud se neobjevil první vzkaz, na kterém byly tančící figurky a kterému rozuměla pouze jeho manželka, která mu jej ovšem nechtěla vysvětlit. Panu Cubittovi se to zdálo podezřelé, a proto se rozjel za Holmesem, aby záhadu rozkryl. Holmes přijíždí za panem Cubitem, ale ten už je mrtev a manželka je v bezvědomí. Holmes se snaží záhadu rozkrýt sám a odhaluje zlomené srdce jednoho z nejnebezpečnějších zločinců v Chicagu.

Konkrétní dedukce

„Snad to víme,“ řekl Holmes. „Můžete mi tedy vysvětlit, odkud se vzala střela, která zasáhla okenní rám?“

Znenadání se otočil a dlouhým, štíhlým prstem ukázal na otvor v okenním rámu, asi tři centimetry od dolního okraje.

„U všech všudy!“ zvolal inspektor. „Jak jste si toho vůbec povšiml?“

„Protože jsem to hledal.“

„Výborně!“ řekl lékař. „Máte úplně pravdu, pane. Určitě byl vypálen třetí výstřel, a byla tudíž přítomna ještě třetí osoba. Ale kdo to byl a jak se odtud dostal?“

„Ten problém nyní hodláme vyřešit,“ řekl Sherlock Holmes.

„Vzpomínáte si, inspektore Martine, že když služebné prohlásily, že ucítily pach střelného prachu, jakmile vyšly z ložnice, podotkl jsem, že jde o fakt velmi závažný?“

„Ano, pane, ale přiznám se, že nechápu, proč jde o tak významný fakt.“

„Protože lze usuzovat, že ve chvíli, kdy padly rány, okno i dveře pracovny byly otevřeny. Jinak by se dým střelného prachu nemohl tak rychle rozšířit po celém domě. K tomu bylo třeba, aby byl v místnosti průvan. Dveře a okno byly ovšem otevřeny jen nakrátko.“

„Jak to chcete dokázat?“

„Poněvadž svíčka neohořela.“

„Ohromné!“ zvolal inspektor. „Ohromné!“

„Došel jsem k přesvědčení, že v okamžiku tragédie bylo okno otevřeno, a tudíž jsem předpokládal, že se tu patrně vyskytovala ještě osoba třetí, která střílila dovnitř otevřeným oknem. Výstřel na ni vypálený by mohl zasáhnout okenní rám. Přesvědčil jsem se a skutečně jsem tam našel stopu po střele.“¹⁸

Rozbor

Premisa I.: *Dým střelného prachu se nemůže roznést po domě (~p), pokud není průvan (tj. otevřené okno i dveře zároveň) (~q).*

Premisa II.: *Dým střelného prachu byl rychle roznesen po celém domě. (p)*

Závěr I.: *Musel být průvan (tj. otevřené okno i dveře zároveň).*

¹⁸ CONAN DOYLE, Arthur. *Návrat Sherlocka Holmese : Tančící figurky* [online]. Praha : Mladá fronta, 1973 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/82/navrat_sherlocka_holmese.pdf, s. 63.

$\sim p \rightarrow \sim q$

p

q

Příklad modus tollens.

Premisa I.: *Pokud je průvan delší dobu (r), tak ohoří svíčka (s).*

Premisa II.: *Svíčka neohořela ($\sim s$).*

Závěr II.: *Průvan nebyl delší dobu.*

$r \rightarrow s$

$\sim s$

$\sim r$

Příklad modus tollens.

Premisa I.: *Pokud byla u okna třetí osoba (t), pak by na ní mohlo být vystřeleno (u).*

Premisa II.: *U okna byla třetí osoba. (t)*

Závěr III.: *Mohlo být vystřeleno na třetí osobu.*

$t \rightarrow u$

t

u

Příklad modus ponens.

Konečný závěr: Muselo být otevřené okno i dveře zároveň, průvan však nebyl delší dobu. U okna mohlo být vystřeleno.

Příklad č. 6

Úvod

Případ *Opatského sídla* je jeden z těch, ve kterém se z vraha stane spíše oběť. Je přepadeno opatské sídlo, ve kterém sídlí lady Brackenstallová a sir Eustace. Sir Eustace je nepříjemný člověk a násilník. Jednoho večera dojde k přepadení sídla a sir Eustace je zavražděn. Lady Brackenstallová tvrdí, že sídlo bylo přepadeno známou Randallovou lupičskou tlupou. Holmesovi se však historka nezdá a záhy zjistí, co doopravdy stojí za smrtí sira Eustace.

Příklad dedukce

„Nu, Watsone, kdybyste utrl šňůru od zvonku – v kterém místě by se asi přetrhla? Jistěže tam, kde je spojena s drátem. Proč se tedy šňůra přetrhla o tři palce níž?“

„Protože je na tom místě roztřepená?“

„Přesně tak. Tenhle konec, který si můžeme prohlédnout, je roztřepený. Pachatel byl natolik prohnáný, že jej roztřepil nožem. Druhý konec šňůry však roztřepený není. Odtud to není vidět, ale když vylezete na krbovou římsu, zjistíte, že šňůra byla uříznuta, a nikde na ní nenajdete stopy po nějakém opotřebením nebo roztřepení. Můžete zrekonstruovat, co se stalo. Ten člověk potřeboval šňůru. Nechtěl ji utrhnout, aby zařinčení zvonku nevyvolalo poplach. Co tedy učinil? Vyskočil na římsu, ale na šňůru nedosáhl, a proto se opřel loktem o konzolu – v tom prachu je stopa – a natáhl ruku s nožem ke šňůře. Mně chyběly nejméně tři palce, abych nahoru dosáhl, a z toho vyvozují, že je alespoň o tři palce vyšší než já. Podívejte se na tu skvrnu na sedadle dubového křesla. Co vidíte?“¹⁹

Rozbor

Premisa I.: Pokud by byla šňůra od zvonku utržena (p), pak by se přetrhla v místě, kde je spojena s drátem (q).

Premisa II.: Šňůra se nepřetrhla v místě, kde je spojena drátem. ($\sim q$)

Závěr I.: Šňůra od zvonku nebyla utržena.

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Příklad modus tollens.

Premisa I.: Jestliže šňůra od zvonku není roztřepena (s), pak musela být odříznuta (t).

Premisa II.: Druhý konec šňůry není roztřepený. ($\sim s$)

Závěr II.: Šňůra od zvonku byla odříznuta.

¹⁹ CONAN DOYLE, Arthur. *Návrat Sherlocka Holmese : Opatské sídlo* [online]. Praha : Mladá fronta, 1973 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/82/navrat_sherlocka_holmese.pdf, s..265.

s → t

~s

t

Příklad modus tollens.

Konečný závěr: Šňůra od zvonku nebyla utržena, ale byla odříznuta.

Příklad č. 7

Úvod

Po delší době Watson znovu navštívil Holmese. Holmes na svém příteli ihned poznal jak se mu daří a co v poslední době dělal.

Příklad dedukce

„Manželství vám svědčí,“ poznamenal. „Řekl bych, Watsone, že jste od doby, co jsem vás neviděl, přibral sedm a půl libry.“

„Sedm,“ odpověděl jsem.

„Vskutku, řekl bych, že o něco víc. Aspoň o maličko víc, Watsone. A jak vidím, vrátil jste se ke své práci. Ani jste mi neprozradil, že se zas chcete dát zapřáhnout.“

„Tak jak to tedy víte?“

„Vidím to, a umím si to přece vydedukovat. Jakkak bych jinak poznal, že jste nedávno pořádně zmokl a že máte velice neobratnou a ledabylou služebnou?“

„Milý Holmesi,“ řekl jsem, „tohle už je přespříliš. Kdybyste byl žil před několika stoletími, určitě vás tehdy upálili. Skutečně jsem si ve čtvrtek vyšel na procházku po venkově a vrátil se strašlivě promáčený a ublácený, ale převlékl jsem se, a nechápu proto, z čeho jste to vyvodil. Pokud jde o Marii Janu, je vskutku nenapravitelná a manželka jí už dala výpověď, ale opět nerozumím, jak jste to poznal.“

Sherlock Holmes se potichu zasmál a mnul si štíhlé neklidné ruce.

„To je přece naprosto jednoduché,“ řekl. „Stačí se podívat a vidím, že máte na vnitřní straně levé boty, zrovna tam, kde ji ozařuje oheň, poškrábanou kůži do šesti téměř souběžných rýh. Bezpochyby je způsobil někdo, kdo velmi ledabyle přejížděl kartáčem po krajích podrážky, aby z ní očistil bláto. Z toho, jak jistě chápete, mohu vyvozovat dvojí - že jste si vyšel za pěkné sloty ven a že máte doma zvláště odstrašující exemplář ničitelky bot, jaký se mezi londýnským služebnictvem hned tak nenajde. Pokud jde o vaši praxi, musel bych skutečně být velmi hloupý, abych nepoznal na gentlemanovi, který ke

mně přijde prosycen vůní jodoformu, na pravém ukazováku má černou skvrnu po dusičnanu stříbrném a po jedné straně cylindru vypouklinu svědčící o tom, jak si tu schovává stetoskop, že patří k činným představitelům lékařského povolání.“²⁰

Rozbor

Premisa I.: *Pokud má někdo zablácené boty (p), pak musel být venku, když bylo špatné počasí (q).*

Premisa II.: *Watson měl zablácené boty. (q)*

Závěr I.: *Watson byl venku, když bylo špatné počasí.*

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud má někdo na botách stopy po kartáči (s), pak tyto boty musely být čištěny (t).*

Premisa II.: *Watson má na botách stopy po kartáči na boty. (s)*

Závěr II.: *Watsonovy boty byly čišťeny.*

$s \rightarrow t$

s

t

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud jsou boty poškrábané od kartáče na čištění bot (u), pak ten, kdo je čistil, je velmi nešikovný (v).*

Premisa II.: *Watson má poškrábané boty od kartáče. (u)*

Závěr III.: *Ten, kdo čistil Watsonovy boty byl velmi nešikovný.*

$u \rightarrow v$

u

v

Příklad modus ponens.

²⁰ CONAN DOYLE, Arthur. *Příběhy Sherlocka Holmese : Skandál v Čechách* [online]. Praha : Mladá fronta, 1971 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf, s. 126-127.

Premisa I.: *Pokud je někdo prosycen vůní jodoformu a na prstech má skvrny po dusičnanu stříbrném (x), pak je doktor. (y)*

Premisa II.: *Watson je prosycen vůní jodoformu a na prstech má skvrny po dusičnanu stříbrném. (x)*

Závěr IV.: *Watson je doktor.*

$x \rightarrow y$

x

y

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud má někdo v cylindru vypouklinu, ve které má stetoskop (z), pak je to doktor (y).*

Premisa II.: *Watson má na cylindru vypouklinu. (z)*

Závěr V.: *Watson je doktor.*

$y \rightarrow z$

y

z

Příklad modus ponens.

Konečný závěr: Watson byl venku, když bylo špatné počasí. Watsonovy boty byly čištěny někým velmi nešikovným. Watson je doktor.

2.1.5 Výsledné srovnání

Výsledky srovnání teoretického postupu dedukce s Holmesovou deduktivní metodou jsou potvrzením tušené shody. Sir Arthur Conan Doyle skutečně ctí zásady deduktivní metody tak, že je neváhá popsat a vyzdvihnout svým hrdinou. Sherlock Holmes, ač nerad, pokaždé nastíní alespoň jednu ze svých myšlenek tak, že jsme schopní doplnit premisy a konkrétní pravidlo odvození.

Pro dokázání závěru jsou u Sherlocka Holmese nejčastěji použity odvozovací pravidla modus ponens, modus tollens a odvozování po případech, tedy ta nejzákladnější a nejjednodušší pravidla. Sherlock Holmes tak v podstatě tvrdí, že vždy vychází z nějaké obecné pravdy, na které doloží, že detail, kterého si povšiml, vede k jistým závěrům.

„Od ostatních lidí se svými technikami nijak neliší. To co ho tedy odlišuje od všech obyčejných jedinců, nejsou metody, které používá, ale jeho pozorovací schopnosti

a odborné znalosti, bez kterých by neměl tak velké množství vyřešených případů.“
*„Nebýt však jeho schopností pozorovacích a jeho znalostí v oborech kriminálních, chemických, zákonodárství a jiných nikdy by nedosáhl takových výsledků.“*²¹

Zpravidla jsou nám odhaleny jen krátké momenty, ve kterých Holmes excelentně popíše život, minulost nebo duši člověka, se kterým se setkal nebo stejně excelentně popíše nedávnou historii příslušného místa. Jedná se však o jakési uzavřené momenty, na kterých lze pouze demonstrovat sílu deduktivní metody, nelze na ní ukázat celý proud Holmesových myšlenek. Zbývající část příběhu je posléze vyprávěna tak, že autor spoléhá na to, že si je čtenář vědom, zpravidla v začátku, popsané metody, a proto ji již tak ukázkově nepoužívá a spíše dává tušit, že je metoda znovu a znovu používána.

2.2 Hercule Poirot

2.2.1 Inspirace Agathy Christie

Agatha Christie, velmi oblíbená spisovatelka detektivních románů 20. století, je právem nazývána královnou detektivek. Za celý svůj život napsala na 80 detektivních románů, na 15 divadelních her a dále několik románů.

Agatha Christie byla již od malička zapálenou čtenářkou detektivních příběhů a spolu se svou starší sestrou Margaret vymýšlela vlastní detektivky. Nejen Margaret, ale i rodiče a zejména babičky trávili s malou Christie spoustu času pátráním po zločincích. Nicméně byla to právě sestra Margaret, kdo Agathu Christie později postrčil k napsání románů.

Agathu Christie v psaní ovlivnily také její zkušenosti. V období první světové války nastoupila mladá Christie jako dobrovolná sestra a lékárnice v nemocnici. Jako lékárnice získala spoustu informací o lécích a jedech, které pak využila ve svých románech. Christie své romány plnila reálnými informacemi z oblasti práva, lékařství a jiných oborů. Obor lékárnický jí byl nejbližší, ale v ostatních oborech neváhala využít služeb odborníků.

2.2.2 Hercule Poirot

Hercule Poirot, světově proslulý detektiv drobného vzrůstu a zavalité postavy, se poprvé objevil v románu Agathy Christie – *Záhada na zámku Styles*. Poirot se od

²¹ PALÁTOVÁ, Martina. *Dedukce v detektivní literatuře: Sherlock Holmes a dedukce*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, Filozofická fakulta. S. 45.

prvopočátku zdržuje v Anglii, kvůli válce, která propukla na kontinentu a zasáhla i jeho domovinu, Belgie. V některých románech s ním však zavítáme i do jeho oblíbené země, Francie.

Poirotovými častými společníky jsou kapitán Hastings a vrchní inspektor Japp ze Scotland Yardu. Kapitán Hastings je vojákem ve výslužbě, po zranění nohy ve druhé světové válce se vrátil do Anglie, kde se na styleském panství znovu setkává se svým starým známým Poirotem. Stejně jako Watson Holmesovi je Hastings Poirotovi jeho pravou rukou, a stejně jako Watson podněcuje Holmesův intelekt a povzbuzuje jeho obrazotvornost, tak činí i Hastings Poirotovi.

S inspektorem Jappem se Poirot seznámil při řešení jednoho případu v Anglii. Bližší informace nejsou známy. Ovšem znovu se spolu setkávají taktéž na zámku Styles. Román *Záhada na zámku Styles* je tedy úvodem, který představuje hlavní postavu a dvě sekundární postavy, které se více či méně objevují i v dalších povídkách a románech.

Hastings svého společníka Poirota popisuje hned několikrát. První lehké přiblížení nám dává hned na začátku románu *Záhada na zámku Styles*: „*Jednou jsem potkal v Belgii muže, velmi slavného detektiva, a ten mne zcela nadchl. Skvělý muž. Říkával, že každé úspěšné detektivní pátrání je pouze záležitostí zvolené metody. Můj systém vychází z jeho – i když jsem samozřejmě pokročil poněkud dále. Byl to důvtipný malý muž, opravdový dandy, ovšem velmi chytrý.*“²² A později svůj popis doplňuje: „*Poirot byl výjimečně vyhlížející malý muž. Měřil stěží sto šedesát centimetrů, ale pohyboval se s velkou důstojností. Tvar jeho hlavy opisoval přesně tvar vejce a vždy ji měl nakloněnou trochu na stranu. Jeho knír byl velmi navoskovaný, vojenského zástřihu. Upravenost jeho šatu byla téměř neuvěřitelná; věřím tomu, že smítko prachu by mu způsobilo více bolesti než zranění střelou. Přesto tento bizarní malý muž hejskovského vzezření, kterého jsem ke své lítosti nyní viděl znatelně ochablého, patřil svého času k nejoslavovanějším příslušníkům belgické policie. Jeho detektivní nadání bylo mimořádné a dosáhl velkolepých triumfů, když přišel na kloub některým z největších záhad těch dní.*“²³

²² CHRISTIE, Agatha. *Záhada na zámku Styles*. Praha : Euromedia Group, 2001. str. 14.

²³ CHRISTIE, Agatha. *Záhada na zámku Styles*. Praha : Euromedia Group, 2001. str. 27.

Poirotovy příběhy jsou vyprávěny buď blíže nepopsaným vypravěčem nebo je vypráví sám kapitán Hastings. Kapitán Hastings je tak podobný doktoru Watsonovi.

V příběhu jsou zpravidla popsány všechny úkony, které postavy udělají, i prostředí, ve kterém je udělají. Christie postupuje při psaní plynule od vraždy k rozřešení, přičemž při rozřešení se vracíme zpět do minulosti a Poirot vysvětluje své myšlenky.

2.2.3 Metoda Hercula Poirota

Ačkoliv je Hercule Poirot skvělý pozorovatel a taktéž dobrý znalec duší a odhadce typu lidí, pro jeho práci nejsou přímá setkání s lidmi a místy podstatnými pro případ nijak zásadní. Hned v několika povídkách se ukázal jako skvělý detektiv i přesto, že byl uzavřen v jedné místnosti, ze které nevyšel a zprávy mu byly předávány prostřednictvím spolupracovníků či psanou podobou.

Hercule Poirot se ve své metodické práci uzavírá do sebe sama. Jeho metoda je patrná i v ukázce: *„Není to tak, jak by měl dobrý detektiv jednat, což? Vidím, co si myslíte. Detektiv by měl být plný energie, měl by obíhat sem a tam. Měl by se vrhnout na zaprášenou cestu a pomocí lupy hledat otisky pneumatik. Měl by sbírat nedopalky cigaret a pohozené zápalky. Taková jest vaše představa, není-liž pravda?“* Vyzývavě se na nás zahleděl. *„Avšak já – Hercule Poirot – vám pravím, že tomu tak není! Právě stopy jsou uvnitř – tady!“* Poklepal si na čelo. *„Vlastně jsem ani nepotřeboval odjíždět z Londýna. Bylo by zcela dostatečné, kdybych v klidu seděl ve svém křesle. Záleží pouze na malých šedých buňkách uvnitř hlavy. V odloučení a tichu vykonají svou práci, já pak požádám o mapu a prstem označím místo – takhle – a řeknu: ministerský předseda se nachází zde! A bude to! S metodičností a logikou dokážete cokoliv!“*²⁴

Možná se Poirotova metoda na první pohled jeví jako pouhé chvástání, nicméně správné zařazení podstatných informací a vypuštění těch, které jsou pro případ zbytečné, je stěžejním a nelehkým úkonem. *„Jste zmatený, že? Jen klid, mon ami. Jste jen vyvedený z míry; rozrušený – to je obvyklé. Za chvíli, až budete klidnější, si utřídíme fakta, úhledně, každé uložíme hezky na místo. Budeme zkoušet – a odmítat. Ty důležité položíme na jednu stranu; ty nedůležité, pouf!“* – sraštil svoji cherubínskou tvář a pak komicky zabafal – *„odfoukneme fuč!“* „To zní hezky,“ namítl jsem, „ale jak

²⁴ CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání : Únos ministerského předsedy*. Praha : Euromedia Group, 2009. s.131.

hodláte určit, co je a co není důležité? S tím mám osobně vždy největší problém.“ Poirot energicky pokýval hlavou. Přepečlivě si přitom nakrucoval knír. „No tak. Voyons! Přece jeden fakt zapadá do druhého – takže pokračujme. Nehodí se jeden k druhému? A merville! Dobrá! Postoupíme dále. A další malý fakt – také ne! Ach, to je podivné! Tady něco chybí – v řetězci chybí spojení. Zkoušíme. Pátráme. A ten malý podivný fakt, ten možná bezcenný detail, který se neshoduje s dalšími, položíme ho sem!“ Okázale pokynul rukou. „To je podstatné! To je ohromné!“ „A – no – “ „Ach!“ Poirot gestikulovat ukazováčkem tak divoce, až jsem před ním ucouvl. „Dejte si pozor! Tváří v tvář detektivovi, který říká: „To je nicotné – na tom nezáleží. To nebude souhlasit. Zapomenu na to.“ Nepleťte se, záleží na všem.“²⁵

Čtenářům je sice dovoleno vidět všechno, ale do Poirotových myšlenkových pochodů nahlédneme v průběhu děje jen málokdy. Poirotovy případy jsou zpravidla rozřešeny na konci celého příběhu, tedy až když jsou fakta hezky rozřazena a navazují na sebe. Poirot pak vysype z rukávu všechny důkazy, detaily, drobnosti a začne je skládat vedle sebe tak, že začnou zapadat a vytvoří tak rekonstrukci celého případu s tím, že označí i vraha.

2.2.4 Konkrétní příklady dedukce

Příklad č. 1

Úvod

V případě *Tragédie v Mansdor Manor* přijíždí Poirot do malého městečka vyšetřit podivnou vraždu pana Maltraverse, kterého našli ležet mrtvého vedle vlastní malorážky. Avšak na těle pana Maltraverse nebyla známka žádného násilí. Podivnou okolností bylo také to, že pan Maltravers uzavřel v nedávné době životní pojistku na velmi vysokou částku. Poirot v ukázce zjišťuje, zda pan Black, rodinný známý, mluví pravdu či ne.

Příklad dedukce

„Pomohu Vám. Začneme s tím, že Black odpověděl zcela v běžném časovém limitu a nedělal žádné odmlky, tudíž můžeme soudit, že má čisté svědomí a nepotřebuje nic skrývat. ‚Den‘ a ‚noc‘, stejně jako ‚místo‘ a ‚jméno‘ jsou běžné asociace. Já vsunu ‚Bernard‘, což by mu mohlo připomenout místního doktora, pokud by se s ním kdy

²⁵ CHRISTIE, Agatha. *Záhada na zámku Styles*. Praha : Euromedia Group, 2001. str. 45.

setkal. Zjevně se tak nestalo. Po našem předchozím rozhovoru odpovídá ‚večeře‘ na moje ‚úterý‘, ale ‚cesta‘ a ‚země‘ jsou zodpovězeny jako ‚lod‘ a ‚Uganda‘, což jasně ukazuje, že pro něj se jevil důležitý jeho odjezd do zahraničí, a nikoliv jeho cesta sem. ‚Příběh‘ mu připomene jednu ze ‚lvích‘ historek, jež vyprávěl u večeře. Pokračuji s ‚malorázkou‘, a on odpovídá zcela neočekávaným slovem ‚farma‘. Když řeknu ‚výstřel‘, odpoví okamžitě ‚sebevražda‘. Asociace jest jasná. Muž jehož znal, spáchal sebevraždu malorázkou kdesi na farmě. Nezapomeňte, že má stále v paměti historky, jež vyprávěl u večeře, a myslím, že uvidíte, že nejsem daleko od pravdy, když zavolám kapitána Blacka zpět a požádám ho, aby nám zopakoval právě onu sebevražednou historku, již odvyprávěl u stolu v úterý večer.“²⁶

Rozbor

Premisa I.: *Pokud někdo odpovídá v běžném časovém limitu a nedělá žádné odmlky (p), pak má čisté svědomí (q).*

Premisa II.: *Black odpověděl zcela v běžném časovém limitu a nedělal žádné odmlky. (q)*

Závěr I.: *Black má čisté svědomí.*

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud by se Black kdy setkal s místním doktorem Bernardem (r), pak by si na něj vzpomněl při asociční hře (s).*

Premisa II.: *Black si na něj nevzpomněl. ($\sim s$)*

Závěr II.: *Black se s místním doktorem Bernardem nesetkal.*

$r \rightarrow s$

$\sim s$

$\sim r$

Příklad modus tollens.

²⁶ CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání : Tragédie v Mansdor Manor*. Praha : Euromedia Group, 2009. s. 40.

Premisa I.: *Jestliže Black asociuje na slova ‚příběh‘, ‚malorážka‘ a ‚výstřel‘ (t), tak zná nějakou historku o výstřelu z malorážky (u).*

Premisa II.: *Black na slova ‚příběh‘, ‚malorážka‘ a ‚výstřel‘ asociuje slova spojená se sebevraždou malorážkou na farmě. (t)*

Závěr III.: *Black zná nějakou historku spojenou s výstřelem z malorážky.*

t → u

t

u

Příklad modus ponens.

Konečný závěr: Black má čisté svědomí, nezná doktora Bernarda a zná nějakou historku spojenou s výstřelem z malorážky.

Příklad č. 2

Úvod

Poirot v příběhu *Tragédie v Mansdor Manor* shrnuje celý případ a nastiňuje přitom možný sled předchozích událostí.

Příklad dedukce

„Tak se tedy jevil tento případ. Nabízely se dvě možnosti. Blackova historka mohla panu Maltraversovi napovědět důmyslnou metodu sebevraždy, anebo druhého posluchače, manželku, mohl příběh inspirovat ke stejné důmyslné metodě vraždy. Já jsem se přikláněl ke druhému řešení. Zastřelit sám sebe tímto způsobem by patrně vyžadovalo stisknout spoušť palcem u nohy – tak se mi to přinejmenším zdá. Kdyby snad Maltraverse našli s jednou botou zutou, jistě bychom se o tom byli od někoho doslechli. Takovou podivnou podrobnost by si lidé pamatovali.“²⁷

Rozbor

Premisa I.: *Palec u nohy může stisknout spoušť (p), jen pokud by ani na jedné noze nebyla bota (q).*

Premisa II.: *Na nohou byly boty. (~q)*

Závěr I.: *Palec u nohy nemohl stisknout spoušť.*

²⁷ CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání : Tragédie v Mansdor Manor*. Praha : Euromedia Group, 2009. s. 44.

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Příklad modus tollens.

Příklad č. 3

Úvod

Případ *Zmizení pana Davenheima* je jedním z případů, které Poirot řešil bez toho, aby by navštívil alespoň jednou místo činu. Případ začal zmizením pana Davenheima, šikovného obchodníka, který dokázal získat mnoho peněz na úkor svých konkurentů, a právě s jedním z konkurentů měl v den svého zmizení schůzku. Tím konkurentem byl pan Lowen, který jakékoliv spojení s tímto případem odmítá. Do případu je také zapleten pan Kellet, drobný zlodějíček, který našel prsten pana Davenheima a prodal ho v zastavárně. Poirot pátrá po souvislostech na základě informací, které mu dodává inspektor Japp. Zdá se, že případ je velmi složitý, protože nebylo objeveno tělo, jen šaty. Ovšem Poirot případ vyřeší již po několika dnech.

Příklad dedukce

„Kelleta nebylo za hromadou kamení ze silnice vidět. Než muž došel na jeho úroveň, rozhlédl se nahoru a dolů po silnici, a když viděl, že je na opuštěné cestě zřejmě sám, vytáhl z kapsy malý předmět a hodil ho přes plot. Pak šel dál k nádraží. Předmět, který odhodil, spadl se slabým cinknutím, které probudilo zvědavost zpuslíka krčícího se v dolíku. Vydal se na průzkum a po krátkém hledání našel prsten! Tak to vypráví Kellet. Musím se přiznat, že Lowen to rozhořčeně popírá a je samozřejmé, že na slova někoho, jako je Kellet, se nemůžete spolehnout. Je tu určitá možnost, že v polích potkal Davenheima, okradl ho a zavraždil.“

Poirot zavrtěl hlavou.

„To jest velice nepravděpodobné, mon ami. Neměl žádné prostředky, jak se zbavit těla. Už by se bylo našlo. Za druhé: Otevřený způsob, jakým prsten zastavil činí nepravděpodobným, že by vraždil, aby se k němu dostal. Za třetí: Jelikož byl od soboty

ve vězení, bylo by příliš velkou náhodou, aby byl schopen poskytnout tak přesný popis Lowena.“²⁸

Rozbor

Premisa I.: *Pokud by Kellet zavraždil Davenheima (p), musel by nějakými prostředky zlikvidovat jeho tělo (q).*

Premisa II.: *Kellet neměl žádné prostředky k likvidaci těla Davenheima. ($\sim q$)*

Závěr I.: *Kellet nezavraždil Davenheima.*

$p \rightarrow q$

$\sim q$

$\sim p$

Příklad modus tollens.

Premisa I.: *Pokud by vrah ukradl zavražděnému prsten (s), pak by se ho nezbavoval otevřeně ($\sim t$).*

Premisa II.: *Kellet se prstenu zbavoval otevřeně. (t)*

Závěr II.: *Kellet neukradl zavražděnému prsten.*

$s \rightarrow \sim t$

t

$\sim s$

Příklad modus tollens.

Konečný závěr: Kellet nezavraždil Davenheima a neukradl zavražděnému prsten.

Příklad č. 4

Úvod

V případě *Krádež v hotelu Grand Metropolitan* se Poirot s Hastingsem seznámí s manželi Opalsenovými při pobytu v hotelu Grand Metropolitan. Při společné večeři jsou však vyrušeni a manželé Opalsenovi se musí, na popud hotelového personálu,

²⁸ CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání : Zmizení pana Davenheima*. Praha : Euromedia Group, 2009. s.146.

odebrat do pokoje paní Opalsenové. Poirot s Hastingsem na manžele čekají u stolu, ale Poirot už ví, že ti se ke stolu již nevrátí.

Příklad dedukce

„To je zvláštní,“ poznamenal jsem nakonec. „Zajímalo by mě, za jak dlouho se vrátí.“

Poirot pozoroval spirály kouře stoupající ke stropu a pak zamyšleně prohodil:

„Nevrátí se.“

„Proč?“

„Protože se cosi přihodilo, příteli.“

„Co? A jak to víte?“ ptal jsem se zvědavě.

Poirot se usmál.

„Před pár minutami vyšel ředitel ze své kanceláře a pospíchal nahoru. Byl značně rozrušený. Liftboy je hluboce ponořený do rozhovoru s jedním z poslíčků. Zvonek na výtahu již zvonil třikrát, ale on tomu nevěnuje pozornost. Za třetí, dokonce i číšníci jsou roztržití, a aby byl číšník roztržitý –“ Poirot zavrtěl neúprosně hlavou. „Záležitost musí být vskutku závažná. Á, jest tomu přesně tak, tak jsem si myslel! Policie je zde.“²⁹

Rozbor:

Premisa I.: Pokud se liftboy nevěnuje své práci (p), něco závažného se muselo stát (q).

Premisa II.: Liftboy je hluboce ponořený do rozhovoru s jedním z poslíčků a nevěnuje pozornost zvonění zvonku u výtahu, nevěnuje se své práci. (p)

Závěr I.: Stalo se něco závažného.

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

²⁹ CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání : Krádež šperků v hotelu Grand Metropolitan*. Praha : Euromedia Group, 2009. s. 103-104.

Příklad č. 5

Úvod

Jeden z nejslavnějších Poirotových případů *Vražda v Orient-Expresu* je dokladem Poirotovy skvělé schopnosti pozorovat a pamatovat si nejpozoruhodnější detaily v chování lidí. V naší ukázce Poirot přemýšlí nad tím, zda je pan Hardman, který se na cestě Orient-Expresem vydával za obchodního zástupce firmy vyrábějící pásky do psacích strojů, je opravdu tím soukromým detektivem, jak tvrdí, nebo je ještě někým jiným.

Příklad dedukce

„Kladu si otázku: ‚Mohu uvěřit, že je Hardman tím, za koho se vydává?‘ Rozhodnu se odpovím: ‚Ano.‘ Jsem toho názoru, že můžeme uvěřit Hardmanově výpovědi.“

„Spoléháte na intuici – neboli na čuch, jak se lidově říká?“

„Vůbec ne. Uvažuji, co je pravděpodobné. Hardman cestuje s falešným pasem – z toho důvodu bude okamžitě podezřelý. Až se objeví na scéně policie, první, co udělají, bude to, že zadrží Hardmana a ověří si telegraficky jeho výpověď. U řady cestujících bude obtížné prověřit jejich totožnost a ve většině případů k tomu ani nedojde, zvláště když nebudou vzbuzovat podezření. Ale u Hardmana je to jednoduché. Buď je tím, za koho se vydává, anebo není. A proto se myslím ukáže, že je všechno v pořádku.“

„Zprošťujete ho podezření?“

„Vůbec ne. Vy mi nerozumíte. Kterýkoliv americký detektiv může mít vlastní soukromé důvody pro to, aby se zbavil Ratchetta, copak já vím. Ne, já jen říkám, že podle mě můžeme myslím Hardmanovi uvěřit, že je tím, za koho se vydává. A to, co vykládá, že si ho Ratchett vyhledal a najal, není nemožné, nýbrž naopak dost pravděpodobné, ačkoli ovšem není nezvratně dokázáno, že je to pravda. Přijmeme-li však toto tvrzení, musíme se poohlédnout ještě po něčem, co je podporuje.“³⁰

Rozbor

Premisa I.: Pokud někdo cestuje s falešným pasem (*p*), pak bude podezřelý. (*q*)

Premisa II.: Hardman cestuje s falešným pasem. (*q*)

Závěr I.: Hardman je podezřelý.

³⁰ CHRISTIE, Agatha. *Vražda v Orient-Expresu*. Praha : Knižní klub, 1994. s. 133.

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud policie zjistí, že někdo cestuje s falešným pasem (q), pak si ho pravděpodobně prověří telegraficky (s).*

Premisa II.: *Hardman cestuje s falešným pasem. (q)*

Závěr II.: *Hardman bude pravděpodobně prověřen telegraficky.*

$q \rightarrow s$

q

s

Příklad modus ponens.

Premisa I.: *Pokud je někdo podezřelý (p) a bude pravděpodobně prověřen telegraficky (q), pak mluví pravděpodobně pravdu (r).*

Premisa II.: *Hardman je podezřelý (p) a bude pravděpodobně prověřen telegraficky (q).*

Závěr III.: *Hardman pravděpodobně mluví pravdu.*

$(q \wedge s) \rightarrow r$

$q \wedge s$

r

Příklad modus ponens.

Příklad č. 6

Úvod

V případě *Vraždy podle abecedy* se Poirot setkává s vrahem, který provedenými vraždami naznačuje určitý postup v jednání. U první oběti byl nalezen abecední jízdní řád, nazývaný A B C, a zdá se, že se ho vrah drží, ovšem u čtvrté oběti se stane chyba. Poirot pátrá a nalezne vraha. Ale je na něm něco divného, něco co Poirota donutí začít svá pátrání od začátku.

Příklad dedukce

„Aspoň že máte jízdní řád. Ten A B C, toť Vaše stopa.“

„Domníváte se tedy, že ho tam zapomněl?“

„Ovšemže nikoli. Nechal jej tam schválně. Otisky prstů nám to pověděly.“

„Vždyť na něm žádné nebyly.“

„O to jde. Co bylo včera? Teplý červnový večer. V takový večer, prochází se někdo v rukavicích? Tím by jistě vzbudil pozornost. Jelikož nejsou otisky prstů na A B C, musely být pečlivě setřeny. Nevinný muž by zanechal otisky prstů – viník nikoliv. Náš vrah jej tedy zanechal na místě za jistým účelem – leč přesto je to stopa. A B C byl někým koupen – někdo ho měl při sobě – to nabízí určité možnosti.“³¹

Rozbor

Premisa I.: Pokud na jízdním řádu nalezeném na místě činu nejsou žádné otisky prstů (p), pak je musel někdo otřít (q).

Premisa II.: Na jízdním řádu nalezeném na místě činu nejsou žádné otisky prstů. (p)

Závěr I.: Někdo musel otřít otisky prstů z jízdního řádu.

$p \rightarrow q$

p

q

Příklad modus ponens.

Premisa I.: Pokud někdo zanechá jízdní řád bez otisků prstů na místě činu (s), pak ho tam zanechal za jistým účelem (t).

Premisa II.: Na místě činu byl nalezen jízdní řád bez otisků prstů (s).

Závěr II.: Jízdní řád byl na místě činu zanechán za jistým účelem.

$s \rightarrow t$

s

t

Příklad modus ponens.

Konečný závěr: Někdo musel otřít otisky prstů z jízdního řádu, který byl na místě činu zanechán za jistým účelem.

³¹ CHRISTIE, Agatha. *Vraždy podle abecedy*. Praha : Euromedia Group, 2009. s. 49-50.

2.2.5 Výsledné srovnání

Pokud se již Poirot, v podání Agathy Christie, uvolil a odhalil nám cestu některé ze svých myšlenek, které se zabývaly hledáním odpovědi na daný případ, tak jsme se zpravidla setkali s odvozovacím pravidlem *modus ponens* nebo s pravidlem *modus tollens*, kterého Poirot využívá ve smyslu hypoteticko-deduktivní metody. Hypoteticko-deduktivní metodou se rozumí taková metoda, kdy vytváříme hypotézu na základě důsledků a faktů, které jsme zjistili. V případě, že je naše hypotéza chybná, tak ji pozměníme v návaznosti na nové informace.

Hercule Poirot pracuje jen se svými myšlenkami. Přemýšlí nad chováním zločince a snaží se vytvořit si obraz, který by odpovídal známým faktům. Poirot svůj obraz upravuje do té doby, dokud si jím není opravdu jistý a dokud mu všechna fakta nesedí na správných místech. Jakmile je Poirotův obraz hotov, tak jej ukáže i ostatním a předestře všechny své myšlenkové pochody, které vedly k vytvoření tohoto obrazu. Poirotův obraz zůstává stabilní i v případech, kdy se objeví nová závažná fakta, protože zločinec se zpravidla ve své podstatě nemění.

3. Závěr

Sherlock Holmes i Hercule Poirot jsou si velice podobní. Oba dva využívají své dokonale vypěstované pozorovací schopnosti a rozluští tak i tu nejtajemnější záhadu. I přesto, že jsou jejich životy a práce tak podobné, tak se drobně liší ve své metodice. Holmes potřebuje vidět, naproti tomu Poirot potřebuje vědět. Oba dva pracují s pozorováním, Holmes využívá empirické zkušenosti a pozoruje hmotná fakta. Zatímco Poirot pozoruje cestu racia, cestu myšlenek. Pro Holmesa jsou typické odvážné cesty vstříc zločinu, zatímco pro Poirota je typické shrnutí faktů a jejich pomalé zatřídění v klidu domova.

Zřejmě už z povahy samotného Holmesa, který usuzuje na základě viditelných větších i menších detailů, častěji vidíme i do jeho hlavy. Rád oslňuje svým dokonalým umem a my máme možnost nahlédnout zároveň i do hlavy sira Conana Doylea a vidíme jednoduché deduktivní postupy, kterými se řídí. Pravděpodobně v duchu hesla méně je více. Pokud máme možnost nahlédnout Holmesovy myšlenky, tak zpravidla odhalíme, že při rozboru svého pozorování se drží základních odvozovacích pravidel, nejčteněji *modus ponens* a *modus tollens*.

Stejně tak i Poirot uplatňuje tato odvozovací pravidla. U Poirota je největším problémem v určování deduktivních postupů jeho tajemnost, svůj um si hlídá. I přesto, že na konci každého příběhu podá zevrubný popis celého děje, tak nám v průběhu jeho hledání málokdy otevře svou mysl. Poirot se ve všech ohledech drží svých postupů, tedy sleduje myšlenky a myšlenky nejsou nikdy pozorovatelné, a proto ani my, čtenáři nesmíme nahlédnout do jeho mysli.

V Holmesově případě je důraz na správný deduktivní postup velmi silný. Naopak u Hercula Poirota je patrné tíhnutí k deduktivně-hypotetické metodě, která dovoluje upravovat první hypotézy tak, aby odpovídaly nově objeveným faktům.

Tak či tak můžeme svou práci uzavřít s tím, že v obou případech byly u detektivních postav nalezeny deduktivní postupy, které vycházejí z deduktivních postupů vymezených moderní logikou. Oba autoři nejčastěji pracovali s odvozovacím pravidlem *modus ponens*, na kterém se také nejlépe prezentuje postup jednoduché dedukce. Zároveň jsme tímto potvrdili naši prvotní domněnku, a to tu, že autoři ctí pravidla deduktivní metody, tak jak je popsána v moderní logice.

4. Seznam použité literatury

4.1 Odborná literatura

Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 1. vydání. Olomouc : FIN, 1995.

KOLÁŘ, Petr. *Argumenty filosofické logiky*. Praha : Filosofia, 1999.

SOUSEDÍK, Prokop. *Logika pro studenty humanitních oborů*. Praha : Vyšehrad, 2001.

TARSKI, Alfred. *Úvod do logiky a metodologie deduktivních věd*. 1. vydání. Praha : Academia, 1966.

FAJKUS, Břetislav. *Filosofie a metodologie vědy*. 1. vydání. Praha : Academia, 2005.

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

SVATEK, Jan; DOSTÁLOVÁ, Ludmila. *Logika pro humanistiku*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2003.

PALÁTOVÁ, Martina. *Dedukce v detektivní literatuře: Sherlock Holmes a dedukce*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, Filozofická fakulta.

LUKASOVÁ, Alena. *Logické základy umělé inteligence : 2. Formalizace a automatizace dedukce* [online]. Ostrava : Ostravská univerzita, 1997 [cit. 2011-07-11]. Dostupné z WWW: students.math.slu.cz/jakubchovanec/skola/logika/LZUI2dil.doc

4.2 Biografie

Arthur Conan Doyle. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 6.4.2011, last modified on 6.4.2011 [cit. 2011-04-7]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Conan_Doyle>.

The Official Web Site of the Sir Arthur Conan Doyle Literary Estate [online]. 2000 [cit. 2011-04-7]. Sir Arthur Conan Doyle Biography. Dostupné z WWW: <<http://www.sherlockholmesonline.org/index.htm>>.

Společnost Agathy Christie [online]. 2010 [cit. 2011-04-06]. Život. Dostupné z WWW: <<http://www.agatha.cz/content/zivot>>.

Agatha Christie. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 23.3.2011, last modified on 23.3.2011 [cit. 2011-04-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Agatha_Christie>.

4.3 Detektivní literatura

DOYLE, Arthur Conan. *Mstitel (Studie v šarlatové)* [online]. Praha : Vilímek, 1907 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/89/mstitel.pdf>.

CONAN DOYLE, Arthur. *Příběhy Sherlocka Holmese* [online]. Praha : Mladá fronta, 1971 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/85/pribehy_sherlocka_holmese.pdf.

CONAN DOYLE, Arthur. *Vzpomínky na Sherlocka Holmese* [online]. Praha : Mladá fronta, 1972 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/76/vzpominky_na_sherlocka_holmese.pdf.

CONAN DOYLE, Arthur. *Návrat Sherlocka Holmese* [online]. Praha : Mladá fronta, 1973 [cit. 2011-06-27]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/82/navrat_sherlocka_holmese.pdf.

CHRISTIE, Agatha. *Záhada na zámku Styles*. Praha : Euromedia Group, 2001.

CHRISTIE, Agatha. *Poirotova pátrání*. Praha : Euromedia Group, 2009.

CHRISTIE, Agatha. *Vražda v Orient-Expresu*. Praha : Knižní klub, 1994.

CHRISTIE, Agatha. *Vraždy podle abecedy*. Praha : Euromedia Group, 2009.

5. Resumé

The topic of my bachelor thesis is deduction in detective stories. I try to describe how is the term „deduction“ used in modern logic and how is it used in detective stories.

The thesis is divided into two parts. First part describes the term „deduction“ from the point of view of modern logic. It uses several theories to explain all terms which are used in the process of deduction.

Second part of my thesis investigates the deduction of Sherlock Holmes and the deduction of Hercule Poirote. These two famous detectives are expected to use perfect deductive methods on their way to solve crimes. I have found the examples of these methods in the books, which were written by Sir Arthur Conan Doyle and Agatha Christie, respectively. Doyle is well known as a person who uses deduction very often, so there was not any problem to find the examples. On the other hand, Agatha Christie was not so clear and opened. Hercule Poirot is very smart person who shows his thoughts rarely. I had to read many novels to find some explicit example at all.

The result of my research is that Sherlock Holmes and Hercule Poirote do really use the method of deduction according to the laws of logic. Though they both use the same simple deductive rules, mainly modus ponens and modus tollens, they differ in the context of their use. Sherlock Holmes deals with empirical facts while Hercule Poirot deals with human thoughts and behavior. Hence his method is hypotetic-deductive while that of Sherlock Holmes is strictly deductive.

Nevertheless, it can be said that the thesis succesfully confirms the presuposition, that authors of detective literature respect the rules of classical deduction.